

1993/3-4

HARMINCHETEDIK ÉVFOLYAM

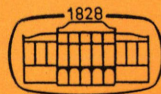
Magyar Filozófiai Szemle

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
FILOZÓFIAI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

KAREL KOSÍK: MI KÖZÉP-EURÓPA? • KÖRKÉP A KELET-
EURÓPAI FILOZÓFIÁRÓL: J. ZUMR, J. BODNÁR, E.
VÁROSSOVÁ, DÖRÖMBÖZI J., D. TANALSKI, KOVÁCS E.,
M. HEVESI ÍRÁSAI • G. KISS ÉS S. AVINERI A NEMZETRŐL
ÉS NACIONALIZMUSRÓL

ÁRON KIADÓ, BUDAPEST

MAGYAR FILOZÓFIAI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FILOZÓFIAI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik az MTA Filozófiai Intézetének támogatásával

SZERKESZTŐK

ÁRON LÁSZLÓ
FEHÉR M. ISTVÁN
GUT ZSÓKA (technikai szerkesztő)
KENDEFFY GÁBOR
LENDVAI L. FERENC (felelős szerk.)

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI:

ALMÁSI MIKLÓS (elnök), CSEJTEI DEZSŐ, CSIZMADIA
SÁNDOR, ERDÉLYI ÁGNES, FEHÉR MÁRTA,
MUNKÁCSY GYULA, NYÍRI TAMÁS, PRÖHLE
KÁROLY, RÓZSA ERZSÉBET, RUZSA IMRE, SZIKLAI
LÁSZLÓ, TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS

1993/3-4

TARTALOM

FÖLDVÁRI SÁNDOR: Európa kultúrkörei és az algebrai struktúrák izomorfizmusa .	397
GÁBOR KISS: A nemzet fogalmáról	403
VLADIMIR ZAHRAĐNIK—JOSEF OBORNÝ—CSÁMPAI OTTÓ: Comeinus műve kora filozófiájának tükrében	420
GERGYE LÁSZLÓ: Kanti és fichtei nyomok Kazinczy Ferenc egy episztolájában . . .	434
HELL JUDIT: Kant-recepció, Nietzsche-kritika, Pascal-reneszánsz (Medveczky Frigyes útkeresései)	446
FRENYÓ ZOLTÁN: Filozófiai útkeresések, keresztény önértelmezések (Fejezetek a „Katolikus Szemle” két világháború közötti történetéből)	473
JAKAB ANDRÁS: Babits és Heidegger. Adalékok Heidegger ismertségéhez és fogadtatásához a 20-as—30-as évek magyar irodalmi életében	508
MÁTÉ ZSUZSANNA: A Sík Sándor-i élmény-esztétika	525
MESZERICS ISTVÁN: „A Karamazov testvérek” elméletlettörténeti kontextusához . . .	562

A szám elkészítésében részt vettek:

DIÓSZEGI MIKLÓSNÉ (szervezés és adminisztratív feladatok)
HORVÁTH JUDIT (műszaki szerkesztő), SZÁNTÓ ÉVA (korrektor)
KISS GYULA (műszaki tanácsadó)

A cikkek szövegét számítógépre vitték: Villax Ella, Lukács Istvánné
Nyistyár Erzsébet

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Szemere u. 10., postacíme:

1398 Budapest, Pf. 594. Telefon: 111-5443, 131-2795

A kiadó címe: 1447 Budapest, Pf. 487

Nyomdai előállítás: SOTE Nyomda, Budapest

CONTENTS

SÁNDOR FÖLDVÁRI: Cultural Spheres in Europe and the Isomorphism of Algebraic Structures	397
GÁBOR KISS: On the Notion of Nation	403
VLADIMÍR ZÁHRADNÍK—JOSEF OBORNÝ—CSÁMPAI OTTÓ: An Evaluation of the Work of Comenius as Compared with the Philosophy of His Time	420
LÁSZLÓ GERGYE: Kant's and Fichte's Influence on One of Ferenc Kazinczy's Epistles ..	434
JUDIT HELL: Kant-Reception, Nietzsche-Critique, Pascal-Renaissance. Frigyes Medveczky's Orientations	446
ZOLTÁN FRENYÓ: Philosophical Orientations, Christian Self-Interpretations. (Chapters from the Interwar Period of the Catholic Review)	473
ANDRÁS JAKAB: Babits and Heidegger. Contributions to Heidegger's Reception in the Hungarian Literature in the 20ies and 30ies	508
ZSUZSANNA MÁTÉ: Sándor Sík's Experience-Aesthetics	525
ISTVÁN MESZERICS: On the Context of <i>The Brothers Karamazov</i> in the History of Ideas	562
KATALIN VERMES: In this World Everything Happens to Me. The Problem of Theodiceia in the Philosophy of Berdjajev	590
LARISSA LISJUTKINA: New Thinking and Alternative Consciousness — Problems of the Transitional Period in the West and East	612
LADISLAV HEJDÁNEK: On the Structure of the Moral Situation	632

DOCUMENT

KAREL KOŠÍK: What is Central Europe?	639
--	-----

REFLECTION

SHLOMO AVINERI: Towards a Socialist Theory of Nationalism	674
JÓSEF ZUMR: Sixty Years of Czech Philosophy	695
JÁN BODNÁR: The History of Philosophical Thought in Slovakia. An Introduction ...	710
ELENA VÁROSSOVÁ: Towards a Wider Context of the Philosophy of National Revival ..	715
JÁNOS DÖRÖMBÓZI: Philosophy of History and History of Philosophy in Three Issues of the 'Studia Filozoficzne'	720
DIONIZY TANALSKI: Philosophy in Poland before the Turn	727
ERNŐ KOVÁCS: Croatian Philosophy and the Croatian Philosophical Society	737
MARIJA HEVESI: Discussions about Marxism in the Russian Press	745
Éva Ancsel (1927—1993) From the Silence of History to the Last Paragraphs. Csilla Ördögh's Interview with György Gábor, Tamás Miklós and László Tengelyi	758

REVIEWS

ZOLTÁN MURÁNYI: <i>Idola tribus</i>	770
DEZSŐ UJSZIGETI: Quest for an Authentic Philosophical Past	773
LÁSZLÓ PERECZ: Changes in the Saint Crown Doctrine	775
ERVIN BÁN: The History of Russian Thought	779
ANTONINO INFRANCA: Dostoevsky or the Philosophy	781
JÓZSEF JOBBÁGY: A Central European Critique of Russian Socialism	784
Books Received	787
Two Graphics by Tibor Kaján	791

EURÓPA KULTÚRKÖREI ÉS AZ ALGEBRAI STRUKTÚRÁK IZOMORFIZMUSA*

FÖLDVÁRI SÁNDOR

Európa kultúrköreiről beszélni közhely — ám egy másik oldalról éppenséggel vitatott, hogy léteznek-e különböző kultúrkörök Európában. Arnold Toynbee óta ment át a köztudatba a civilizációk markáns megkülönböztetése: a civilizációk mint önálló, fejlődő, születő, élő és meghaló lények szerepelnek Toynbee-nál. Nem ő az első és az egyetlen, aki fölhívja a figyelmet a kultúrkörök öntörvényűségére. Maga a „kultúrkör”, „kultúra” Oswald Spenglernél kapott sajátos jelentést, mintegy az önálló élőlény képét. Abban bizonyára egyetérthetünk, hogy Toynbee modellje inkább a szaktudós exakt rendszere, míg Spengler nem nyújt alapot exakt vizsgálatokhoz (ha ilyeneken deskriptív kultúraelméletet értünk). Továbbgondolásokról persze szó lehet, s ezek akár irodalmi formát is kaphatnak. A kultúrkörök illetve kulturális régiók fogalmának használata azonban megköveteli, hogy e két fogalmat a deskriptív szaktudomány által kívánt logikai tisztaságában használjuk.

A kérdés számunkra ez: más civilizációnak tekinthető-e Kelet-Európa, mint a kontinens nyugati és középső része; és ha igen: hol húzzuk meg a határt, milyen konkrét kritériumok alapján soroljunk egyes helyi, nemzeti kultúrákat a (nyugat-) európai vagy a kelet-európai civilizációhoz. De már kérdésünk megfogalmazása is pontatlan. Szándékos a pontatlanság: *európai* — és *kelet-európai*? Terminológiai, logikai pontatlanság: az európai kultúra egyik fele ténylegesen európai, a másik pedig kelet-európai? Vagy nevezzük talán a kelet-európaiakat már *ázsiai*nak? Hasonló jelentésszűküléssel a magyar népi nyelvben is találkozhatunk. Azt kérdezi a magyar parasztember az újszülött csecsemőnek örvendő ifjú pártól: „gyerekük lett? vagy lányuk?” Merthogy a „gyerek” két alfajra oszlik: tulajdonképpeni gyerekekre (fiú) és lányra. Így lesz tehát Európa is kétféle: tulajdonképpeni Európa és valami más. Bár a szóhasználat

* A Szombathelyen 1993. június 24—25-én rendezett nemzetközi Baltikum-konferencián elhangzott előadás alapján. A szerző itt mond köszönetet a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványnak, amiért kutatásait támogatja.

érezhetően jogos, azt is éreztük, hogy exakt kultúraelméleti kategorizálásnak semmiképpen sem nevezhető.

Szokás beszélni arról csakugyan, hogy az ortodox vallású, kelet-európai térség az ázsiai kultúra része. Komoly kultúraelméleti szakemberek teszik föl a kérdést: hogyan lehetséges az, hogy az ázsiai típusú kultúra olyan különböző: mentalitásban, művészeti formanyelvben és sok másban annyira eltérő altípusokat mutat föl, mint az orosz és a japáni? Az önmagukat komoly kulturális szakembereknek tartó szerzők azután sokat beszélnek arról is, hogy az orosz illetve a kelet-európai kultúra mily sok szállal kötődik a balkáni—bizánci kultúrához, s hogy a kettő tulajdonképpen egy. Való igaz, hiszen például a *Cambridge Medieval History* az orosz középkori kultúrát bizánci fejezetében, mint annak alfejezetét helyezi el. Ha mindezt elfogadjuk, akkor logikus a megállapítás, hogy egyfelől a bizánci—balkáni és az orosz kultúra, másfelől a kínai, japáni, indonéz kultúra egyazon ázsiai típusú kultúrkör komponensei. Ezt azonban mégis már némi fönntartással fogadhatjuk.

Amikor Kelet-Európáról beszélünk, általában az orosz kultúrát értjük rajta. Ámde Kelet-Európa része vitathatatlanul az ukrán és a fehérorosz kultúra is. A jelen dolgozatban még nem húztuk meg a határokat, még nem határoztuk meg Európa kulturális régióit; nem soroltunk föl még egyetlen olyan kritériumot sem, amelynek alapján a fölosztás elvégezhető — mégis tudjuk, hogy Kelet-Európa nem szűkíthető le az orosz régióra, éspedig azért nem, mert ebben az esetben az ukrán kultúrát Közép-Európához kellene sorolnunk, s egy ilyen megkülönböztetés ellen ösztönösen tiltakozunk. Hiszen aligha is állíthatjuk, hogy a cseh, a magyar, vagy éppenséggel az osztrák kultúra (amelyet általában szintén közép-európainak tekintünk) ugyanolyan közel állna az ukránhoz, mint egymáshoz. Ám ugyanakkor az sem igaz, hogy az ukrán teljesen egyívású lenne az oroszsal. Jevhen Sabliovskij megállapítja: „A XVI. és XVII. század folyamán Ukrajna egyáltalán nem volt kiszakítva — valamely különösen súlyos szituáció negatív hatásának köszönhetően — Oroszország, Lengyelország és a többi szláv és nyugat-európai térség politikai, tudományos és kulturális életéből. Az ukrán tudósok Európa legszínvonalasabb egyetemein tanultak. Így például, a nyugat-ukrajnai *Jurij Drohobics* a XV. században Rómában szerzett magszteri fokozatot és ugyanott publikálta latin nyelven több munkáját; 1481-ben a bolognai egyetem rektora volt, vagyis Európa egyik legrégebbi felsőoktatási intézményéé. Az ukrán *Krosnai Pavlo* a krakkói egyetem ukrán irodalmi katedrájának élére lett kinevezve 1505-ben. Amint a kérdéssel foglalkozó *Hrihorij Nudha* fölhívja a figyelmet, az európai egyetemeket járt ukrán tudósok nemcsak az akkori európai világ kultúrájának vívmányait sajátították el, hanem az ukrán történelemmel, kultúrával és népdalokkal is megismertették az egyetemek hallgatóit.”

Nos, ne felejtsük el, hogy a Nyugat-Európát járt, a római, bolognai és más itáliai egyetemeken tanult, vagy éppen a Párizsban végzett ukrán papi személyek valójában unitusokká váltak — amint erre példa Feofan Prokopovics, aki Rómában tanult, unitus szellemű főpap volt, amikor Nagy Péter megismerte és udvarába hívta. A Kijevben már szelleméről, szónoklatairól ismert Feofan Prokopovics azután az orosz egyház vaskezü átalakítója lett Péter udvarában. Figyeljünk föl erre a tényre: a Nagy Péter-i szellemben átalakított orosz egyház reformátora egy *unitus*, azaz görög katolikus főpap! Csak így, csak egy nyugati szellemű egyházpolitikus személye által vált lehetővé a péteri reformok egyházat érintő részének keresztülvitele.

Tehát Ukrajna, a nyugati teológiákat járt főpapjai révén, tényleg jó néhány szállal kapcsolódik a nyugat-európai kultúrához; azok a főpapok pedig, akik nyugatos szellemben léptek föl az orosz kultúra színterén, általában unitus szellemű ukrán vagy fehérorosz származású személyek voltak, mint például Meletij Szmotrickij. Ez a néhány példa is sejteti már, hogy a kelet-európai kultúrkör nem azonosítható valamiféle ázsiai vonásokat hordozó orosz—tatár kultúrával. Megint más kérdés, hogy az orosz kultúra milyen mértékben tekinthető „ázsiai típusúnak” — ezt most nem vizsgálom. Az azonban vitathatatlan tény, és ezt leszögezhetjük, hogy habár Kelet-Európán belül az orosz elem és az ukrán—fehérorosz elem elkülöníthető, ámde mindkettő a kelet-európai kulturális régiót alkotja.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy a geográfiai értelemben Európának tekintett térség kulturális értelemben is egyetlen makrostruktúrának tekinthető, amely több, egymástól jól elkülöníthető alrendszerre osztható. Ezek az alrendszerek, minden különbségük ellenére, szorosabban kötődnek egymáshoz, mint a nagy európai makrostruktúrán kívüli, más típusú makrostruktúrákhoz. Helyénvaló tehát ezeket az alrendszereket Európa kulturális régióinak nevezni. A magyar szakirodalomban egyébként Szücs Jenőnek a hetvenes évek végén megjelent tanulmánya *Európa három történeti régiójáról* már klasszikussá vált, s az ő fölosztását ismertnek tételezve föl, a kulturális régiókat ebben az értelemben használom.

Ezzel fölvezetve a terminológiai háttérrel, két kérdést teszek föl. Először: hogyan lehetséges az, hogy egy kultúrkörnek mint makrostruktúrának egyik alrendszere, egy kulturális régió, olyan közel álljon egy másik nagy makrostruktúrához, mint a sajátjához? (Konkrétabban: az európai kultúrkör egyik régiója éppoly mértékben része lehet-e az ázsiai kultúrkörnek?) Másik kérdésem: lehetséges-e deskriptív kultúraelmélet, azaz beszélhetünk-e úgy a kulturális régiókról, hogy ez értékeléstől és ítélettől mentes legyen? Létezik-e a kulturális régióknak olyan exakt tárgyalása, amely kiküszöböli a bevezetőben említett terminológiai zavarokat, a „gyereke lett, vagy lánya” típusú homályos fogalmazást?

Tekintsük az areális nyelvészet modelljét. Mint ismeretes, az areális nyelvészeti fölfogás egy adott alapnyelv területét különböző dialektusok összességeként fogja föl — amely tehát sohasem egységes — és különböző nyelvek sajátosságai jelennek meg egy-egy idiómában. Egy adott nyelv, egy *nyelvi szövetség* részeként, önmagától genetikailag idegen sajátosságokat is fölvehet. Így tehát, ha *areális kultúraelméletről* beszélünk, akkor kulturális izoglosszákat kell keresnünk, „isocultural”-okat. Ezzel elesik az a kérdés, hogy ez vagy az a kulturális régió önmagában — egészében melyik makrostruktúra, melyik nagy kultúrkör része. Helyette azt kell vizsgálni, milyen mértékben vannak meg ebben a kulturális régióban x , y vagy z kulturális sajátosságok. Így például ha keresztülutazunk mondjuk a Daugaván, a folyó északi partján valami más világ tárul elénk. Ha azt mondom, hogy északi vagy skandináv jellegűbb, akkor nem mondtam semmit, mert ezek szubjektív, emocionális benyomások. Ha a nyelvatlaszok vagy a néprajzi atlaszok mintájára kulturális atlaszokat is készítenénk, földolgozva a vallás, az életmód, az irodalmi és művészeti formanyelvben és más területeken jelentkező mentalitás jellemzőit, akkor valószínűleg kirajzolódnának előttünk azok a kulturális izoglosszák, „isocultural”-ok, amelyek összekötik Litvániát a lengyel és közép-európai térséggel, Lettországot és Észtországot az észak-európai térséggel, a három balti kultúrát pedig egymással — minthogy a legszorosabb kapcsolatok nyilván egymáshoz fűzik őket, a legtöbb kulturális izoglossza, „isocultural” a balti lesz. Ha lesz. Mert exakt vizsgálatok nélküli, pusztán emocionális és művészeti élményekre nem hagyatkozhatunk. De persze az itt fölvezetett vizsgálati modell szintén nem lenne keresztülvihető, ha nem fogalmaznánk át a nyelvészet viszonyai helyett a kultúraelmélet viszonyaira.

Befejezésül még két nyelvészeti hasonlatot szeretnék megemlíteni. Tekintsük előbb példaként mondjuk a káromkodásokat. Azt mondják, a magyar ember igen rútol tud káromkodni, ám az orosz ebben túlszárnyalja; a holt nyelvből újraalkotott ivritben viszont nincs káromkodás, amit az ivrit által hordozott kultúra vallásos-normatív jellege magyaráz. A litván nyelv káromkodásai viszonylag enyhék, az észt nyelvben pedig igen kevés olyan szó van, amit magyar füllel is káromkodásnak nevezhetnénk. Bereczki Gábortól származik az a megfigyelés, hogy az ortodox és a katolikus területeken sokkal erősebb és változatosabb a káromkodások rendszere, mint a protestáns területeken. Hozzátehetjük: ahol általában a puritán jellegű vallások az elterjedtek, így az ivrit esetében az ószövetségi szellemű judaizmus, vagy a balti német protestantizmus. Megfogalmazhatunk tehát egy *kulturális univerzálét*, a nyelvi univerzálék mintájára: ahol a katolikus vagy az ortodox vallás az elterjedtebb, ott fejlettebb a nyelvben a káromkodások rendszere. Mivel azonban éppen a magyar Alföld jelentős mennyiségű protestáns elemmel büszkélkedhet, ugyanakkor az alföldi ember káromkodásai változatosak és színesek, a most megfogalmazott kulturális univerzálét kvázi-univer-

zálénak kell tekintenünk. A másik példa: *ha* létezik unitus papság egy adott régióban, *akkor* az tipológiailag különböző régiók érintkezési pontjának fogható föl más szóval: *ha* szerepet játszik az unitus papság egy szellemi körben, *akkor* ez mindig közvetítő, kapocs-szerep.

Végezetül még egy, a nyelvészetből kölcsönzött modell, az izomorfizmusok matematikai fogalma. Emlékeztetőül: két algebrai struktúrát izomorfnek tekinthetünk, ha létezik köztük kölcsönösen egyértelmű leképezés (bijekció). Algebrai struktúra egy adott A halmaz és a rajta értelmezett műveletek halmaza:

$$\mathcal{A} = \langle A, F \rangle,$$

ahol $A \neq \emptyset$ és $\forall f \in F \exists (n \geq 0) f$ az A -n értelmezett n -változós művelet.

Legyen $\mathcal{A} = \langle A, F_A \rangle$ és $\mathcal{B} = \langle B, F_B \rangle$ azonos típusú algebraik, akkor

$$\varphi : \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$$

homomorfizmus, ha $\forall f_A \forall f_B$

$$\varphi(f_A(a_1, a_2, \dots, a_n)) = f_B(b_1, b_2, \dots, b_n)$$

és izomorfizmus, ha bijekció. Tehát: invertálható.

Két kultúrát (kulturális régiót) izomorfnek tekinthetünk, ha különböző komponenseik, elemeik és az azok közti viszonyok egymásnak megfeleltethetők. Vagyis nem azt fogjuk nézni, hogy megtalálhatók-e ugyanazok az elemek vagy jelenségek mindkét kultúrában, hanem azt, hogy találhatók-e *olyan megfeleltetések, amelyek a két kulturális régió egymástól különböző elemeit kölcsönösen megfeleltetik egymásnak*. Így például a fölvilágosodás korában az aufklärista szerepet játszó unitus papság Keleten, a fölvilágosodott középnemesség a közép-kelet-európai régióban és a polgári értelmiség Nyugaton — egymásnak ekvivalensei. Az általuk véghezvitt folyamatokat olyan algebrai műveleteknek foghatjuk föl, amelyek között művelettartó leképezéseket konstruálhatunk. Ha ténylegesen konstruálunk ilyeneket, egymással homomorf vagy izomorf kulturális szférákról beszélhetünk.

Egy másik, jellegzetesebb példa. Közhelyszámba megy a marxista világnézetnek a szocialista kultúrában uralomra jutott formáját összehasonlítani a kereszténységnek a feudális államban játszott szerepével. Az állami ideológiává lett marxizmusnak kvázivallásként való fölfogása jó nyersanyag az algebrai izomorfizmusok hasznosítására. Ha ugyanis az ideológiának morfológiája van — márpedig a világon minden jelenségnek van morfológiája, s a tudomány föladata éppen ennek föltárása és leírása —, akkor az ideológia vizsgálata éppen a különböző ideológiák struktúráinak leírását és ezen ideológiai struktúrák egymással homomorf vagy izomorf voltának kimutatását jelenti.

A fölvonultatott lingvisztikai és algebrai módszerek segítségével természetesen semmiféle aktuális értékelő megállapításra nem jutunk. Ámde a deskriptív tudománynak

nem is az értékelés a főadata. A jelen vázlat célja néhány vizsgálati *eszköz* bemutatása volt: arra szerettem volna föl hívni a figyelmet, hogy bár az elmúlt három-négy évben, történelmi szükségszerűség folytán, úgy beszéltünk Európa kulturális régióiról, hogy az mindig értékelő, fejlődési irányt kijelölő volt, ma már időszerűnek tűnik, hogy az aktualitásoktól mentesen, a deskriptív tudomány keretei között *is* foglalkozzunk a témával.

SUMMARY

Cultural Spheres in Europe and the Isomorphism of Algebraic Structures

Since *Arnold Toynbee* the notion of contrasting civilizations has gained general acceptance. If we are to use the notions of „cultural spheres” and „cultural regions” we must use them in a clear and unequivocal sense, as demanded by scientific logic. The author should present a few analytic tools, a model of areal linguistics, and the mathematical concept of isomorphism. In the first case, instead of asking which cultural sphere, which macro-structure this or that cultural region belongs to, what we have to examine is to what extent x , y , or z cultural specific features are pre-

sent in the given cultural region. As a result, in the case of an areal philosophy of culture, we must set up cultural isoglosses, or *isocultures*. In the second case, two cultures or cultural regions may be considered isomorphous, if their different components, elements and their relationships correspond. In other words, what is to be examined is not whether the same elements, the same phenomena are present in both cultures, but whether there are any systematic correspondences between the different elements of the two cultural regions.

E SZÁMUNK SZERZŐINEK LEVÉLCÍME

Földvári Sándor: Kossuth Lajos Tudományegyetem, Szláv Filológiai Intézet, 4010 Debrecen, Egyetem tér 1 • *Gergye László*: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészeti Kar, Irodalomtudományi Tanszékcsoport, 1052 Budapest, Piarista köz 1 • *Hell Judit*: Miskolci Egyetem, Társadalom- és tudományfilozófiai Tanszék, 3515 Miskolc, Egyetemváros; • *Frenyó Zoltán*: MTA Filozófiai Intézet, 1054 Budapest, Szemere u. 10 • *Jakab András*: Bessenyei Tanárképző Főiskola, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 30/a • *Máté Zsuzsanna*: Juhász Gy. Tanárképző Főiskola, 6701 Szeged, Boldogasszony sgt. 6 • *Meszerics István*: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Orosz Tanszék, 1052 Budapest, Piarista köz 1 • *Vermes Katalin*: 1172 Budapest, Tóalmás u. 12 • *Dörömbözi János*: 1143 Budapest, Hungária krt. 109 • *Kovács Ernő*: Pannon Agráregyetem, Georgikon Mezőgazdasági Kar, Társadalomtudományi Tanszék, 8361 Keszthely, Deák F. u. 16 • *Ördögh Csilla*: Magyar Rádió, 1800 Budapest, Bródy S. u. 5-7 • *Murányi Zoltán*: 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 9 • *Ujszigeti Dezső*: Állatorvostudományi Egyetem, Társadalom- és gazdaságtudományi Tanszék, 1400 Budapest, Pf. 2 • *Perecz László*: Műszaki Egyetem, Jogtudományi Osztály, 1111 Budapest, Műegyetem rkp. 3 • *Bán Ervin*: 1157 Budapest, Hevesi Gy. u. 93 • *Jobbágy József*: 6724 Szeged, Rókus krt. 5/b

Gabor Kiss: D-4600 Dortmund, Karolinenstrasse 9, Németország • *Vladimir Zahradník, Josef Oborný, Csámpai Ottó*: Bratislava, Visehradská 97 • *Ján Bodnár, Elena Városová*: Filozofický Ústav SAV, Bratislava, Klememsova 9, Szlovákia • *Larisa Liszjutkina*: Moszkva, ul. Kirovogradszkaja 16 • *Marija Hevesi*: Insztitut Filozofii RA, Moszkva, Volhonka 14, Oroszország • *Ladislav Hejdánek*: Filozofická fakulta UK, Praha, nám. J. Palacha 2 • *Karel Kosík, József Zúmr*: Filozofický Ústav ČAV, Praha, Jilská 1, Csehország • *Shlomo Avineri*: Hebrew University, Faculty of Social Sciences, Yerushalayim, Mount Scopus, Izrael • *Dionizy Tanalski*: Warszawa, ul. Walbrzyska 15, Lengyelország • *Antonino Infranca*: Fondi, Via Duccio Galimberti 16, Olaszország

A Magyar Filozófiai Szemle szerkesztősége megvételtre keresi lapunk 1966. évi 5. számát.